

TÍTOL: Els jocs cooperatius com a eina de prevenció del conflicte

AUTOR: Margarita Vives Barceló

ADREÇA ELECTRÒNICA: bvagram@hotmail.com

EXTRACTE INICIAL: Solidaritat, habilitats socials, empatia,... són moltes les paraules que aparéixen als programes de prevenció de conflicte a les escoles. Aquesta comunicació pretén explicitar una eina, els jocs cooperatius. Pels mestres, ha de contar amb el mateix rigor que els altres programes, mentre que pels alumnes, es planteja, a part d'una oportunitat per a aprendre els valors abans citats, en una oportunitat per a passar-ho bé amb els seus companys i amics.

Els jocs cooperatius són una de les activitats educatives que més valors positius transmeten als alumnes: Orlick (1991), Jares (1989), parlen de la no discriminació, del respecte als altres, de la solidaritat,.. a més, l'objectiu principal del joc cooperatiu és un objectiu compartit amb la resta dels companys de joc, cosa que fa que es vagin eliminant, progressivament, les frustracions, les discriminacions i/o els abandonaments que segurament tots em patit algun cop mentre jugàvem. Els jocs cooperatius, per tant, volen despertar el plaer per jugar i per a relacionar-se amb els altres, sense destacar els objectius de tipus físic i motòric.

Dins el contexte escolar, els jocs cooperatius han estat lligats a l'àrea de l'educació física. Cap als anys 80, comencen a escriure's articles a algunes revistes educatives, a Espanya, el primer llibre que es va publicà fou a l'any 1986 *Jocs i esports cooperatius* d'Orlick. Poc a poc, els autors dels articles i llibres sobre els jocs cooperatius canvien el seu enfocament: que passa de ser uns llistats de jocs o unes propostes de programacions d'unitats didàctiques deslligades de tota la resta de l'àrea (i dels continguts de la resta de l'etapa educativa) a convertir-se en un eix transversal de l'educació física i a lligar-se amb les altres àrees didàctiques; és a dir, que es converteixen en una eina per a desenvolupar valors i actituds pro-socials al llarg de tota l'escolaritat de l'alumne.

Però,.. de què parlem quan ens referim a "jocs cooperatius"? Pérez Oliveras (2001) els defineix a través dels objectius que persegueix: *propostes que cerquen disminuir les manifestacions d'agressivitat ens els jocs, promovent actituds de sensibilització, cooperació, comunicació i solidaritat. Faciliten la trobada amb l'altre i l'apropament a la natura. Cerquen la participació e tos, predominant els objectius colectius sobre les fites individuals. Les persones juguen amb els altres i no contra els altres; juguen per a superar desafiaments o obstacles, no per a superar als altres.*

Un altre autor que defineix els jocs cooperatius i que aporta alguna cosa més a aquesta definició és Orlick, el qual defineix aquests amb una sèrie de llibertats:

- *Lliures per a competir*: la competitivitat d'alguns jocs es pot canviar per a la cooperació.
- *Lliures per a crear*: les normes no són rígides, es poden flexibilitzar
- *Lliures de l'exclusió*: evitant els sentiments de rebuig i desconfiança
- *Lliures per a triar*: els nins poden fer eleccions
- *Lliures de l'agresió*: la fita del joc és la diversió, no el guanyar.

El paper que tenen els jocs cooperatius com a eina per a la prevenció de la violència està justificada si tenim en compte els 3 subobjectius que han de perseguir els programes d'intervenció en maltractament entre iguals (bullying) segons Olweus (de de 1973) :

1. Ensenyar i transmetre uns *valors prosocials* bàsics: la pau, la tolerància, la cooperació, la solidaritat, la justícia
2. Crear un *clima positiu de centre i d'aula* allà a on els nins i adolescents puguin dur a la pràctica les estratègies i valors prosocials apresos
3. Dotar als nins de *competències socials* per a què puguin actuar fent respectar els propis *drets* i els drets dels altres.

La proposta sobre els jocs cooperatius gira en torn de dues idees principals: prevenció (i intervenció) a nivell de centre i aprenentatge significatiu.

La importància dels jocs en el desenvolupament personal i social de l'infant és una premisa a la qual molts d'autors hi estan d'acord. Des de Piaget, que ho considera com a una activitat valiosa i important pels nins i que emfatitza els processos cognoscitius rellevants, passant per Freud, el qual considerava que és una forma de descarregar tensions i expressar sentiments. Sigui quina sigui la vessant que agafem per a justificar els jocs cooperatius dins el currículum escolar, el cert és que aquests han d'estar inclosos a totes les etapes educatives i no sols com a activitats didàctiques puntuals o com a activitats per a "passar l'estona".

Com hem dit anteriorment, una de les premisses bàsiques és la prevenció – intervenció a nivell de centre (i no d'aula). Això implica dos aspectes bàsics. Per una banda, que aquests estiguin reflectits dins els documents de centre i, per a una altra banda, que hi hagi un compromís ferm de tota la comunitat educativa (principalment del conjunt de mestres i professionals que treballen dins el centre).

a) **Documents de centre:** el Projecte Educatiu de Centre és el document a on es recull la filosofia del centre educatiu; és, per tant, necessari, que aquest recoeixi la importància de l'educació de valors (el cooperativisme entre ells) i que reflexi també l'aprenentatge significatiu com a opció metodològica educativa. Important també serà el Reglament de Règim Intern, per dos motius: primer, perquè és aquí a on es reflexen les línies a seguir per part dels membres unipersonals i col·legiats (els quals, hauran de potenciar un ambient cooperatiu per a tota la comunitat escolar) i, segon, perquè hi han de quedar inscrites les normes de convivència (i quin procediment s'ha de seguir quan aquestes no es compleixen). Per últim, resaltar la importància de dos documents d'un altre nivell de concreció: el Projecte Curricular d'Etapa i la Programació d'Aula, ja que és en aquests documents a on es pot veure si el que es diu al PEC i al RRI es compleix a la realitat o el que expliciten són sols una declaració de bones intencions.

b) **Compromís per part de tota la comunitat educativa:**

a. Professorat: un grup de professionals compromés amb la filosofia educativa del centre i que segueix una línia educativa contínua. Aquests aspectes es poden analitzar en les diferents reunions que es realitzen dins el centre: reunions de cicle, de departament, Claustres,... El nivell de participació i la congruència entre el que està escrit i el que es fa dins les aules (si es programa de forma conjunta quan hi ha dues o més línies educatives, si es prenen decisions conjuntes,...) són indicadors per veure si es compleix el que es diu. Val a dir que dins aquest grup hem d'incloure no sols el cos de mestres, sinò també tots els professionals que

- intervenen dins els centres educatius; tan de dintre del centre (un encarregat de la biblioteca, per exemple, com de fora d'aquest.
- b. Família: la família és un element clau per a l'èxit dels programes de prevenció. El seguiment que facin de l'evolució dels seus fills a través de les tutories i d'altres sistemes de comunicació amb els professors és importantíssim i, per a què això es faci, cal que la família comulgui amb la metodologia educativa a la qual ha optat el centre educatiu.
 - c. Alumnat: Pels nins, sobretot a les primeres edats, els adults són una referència importantíssima; però poc a poc són els iguals el model a seguir. És importantíssim que els nins vagin interioritzant els valors prosocials que s'ensenyen al centre. Així, per exemple, quan al pati es barrallin dos companys, que en comptes d'anar a solventar el conflicte un adult sigui un company el que hi intervengui és una situació meravellosa: per una banda, perquè el nin "mediador" intervé per iniciativa pròpia i, per a una altra, perquè està donant un exemple a tots els qui en aquell moment envolten la situació (sobretot als dos companys en conflicte, però també a la majoria que en aquells moments envoltava la situació). Per a què això ocorri, el nin "mediador" ha d'haver interioritzat els valors prosocials, ha de conèixer bé les passes a seguir per tal de solventar un conflicte i ha de voler solventar aquella situació.

Un cop analitzats els elements claus per a la posada en marxa d'un programa de prevenció del conflicte a través dels jocs cooperatius, anem a concretar la proposta a l'aula:

La metodologia que es faci servir dins l'aula ha de permetre dues característiques molt importants: els agrupaments flexibles i la participació de tots els alumnes. La primera, perquè permet que els alumnes no sempre treballin amb el mateix grup; és a dir, que li permet a un alumne relacionar-se amb tots els companys de la seva aula i també de la seva etapa. I la segona, perquè l'objectiu que perseguim és que els alumnes interiorizin, facin seu, el programa de prevenció, per tant, la participació d'ells ha de ser màxima.

El programa de jocs cooperatius ha de començar amb una avaluació inicial de la situació. Un bon sistema per a fer-ho és fer servir els sociogrames. De les diferents versions que hi ha dels sociogrames, dins aquest haurem d'incloure les preguntes referents a les preferències i rebutjos dels companys en temps de joc.

L'objectiu del programa és que els nins interioritzin les competències socials mentre s'ho passen bé.

Les activitats que es poden fer servir dins el programa són molt variades, però sempre hem de tenir en compte:

- Les normes de convivència, ja que seran l'eix d'aquest. Recordem la importància de què les normes de centre s'hagin concretat a nivell d'aula depenent de les característiques dels alumnes i de la importància de la participació d'aquests en la seva elaboració (i,

evidentment, de la “mà esquerra” que hagi tengut el tutor dins aquest procés).

- Aprenentatge significatiu, hem de partir de que ja sabem els alumnes, per aixó, podem optar per a començar a jugar en els jocs cooperatius que ja coneixen els nins.
- Globalització de l'aprenentatge: els jocs cooperatius es poden començar a treballar a l'àrea d'educació física, però han de tenir una continuïtat en les altres àrees; per exemple, a l'àrea de llengua es poden realitzar activitats com explicar el joc (treballant així l'expressió escrita) o a l'àrea d'educació artística, es poden treballar les cançons dels jocs (a música) o es poden aplicar diferents tècniques plàstiques per a dibuixar els jocs.

Així doncs, es tracta de partir dels jocs cooperatius que els alumnes coneixen i proposar grups (variables) que hi juguin. Aquests jocs es poden practicar, en un primer moment, a l'àrea d'educació física, però després, es poden anar generalitzant a les estones d'esplai (l'hora del berenar o després de dinar) fins a passar a generalitzar-los fora del centre escolar: a les festes d'anniversari, els caps de setmanes amb altres amics,...

Per a la interiorització i posterior generalització dels valors prosocials aquestes premises són bàsiques, però també hem de tenir en compte que un element clau és la **reflexió conjunta** de les situacions viscudes durant el joc: evidentment que a un joc cooperatiu, algun cop hi apareixeran conflictes, però la reflexió en conjunt ens ha d'ajudar a solventar les dificultats que hi hagi pogut haver. Primer de tot, hem d'escoltar a les parts directament implicades, sabre com han percebut el conflicte, cosa que ens permetrà veure els diferents punts de vista del conflicte i a ser empàtics amb els companys. Després, haurem de veure quina és la sol·lució que proposam per a solventar-ho; serà molt interessant veure les propostes dels implicats, però també de la resta de companys. Entre tots, es pot debatre sobre les conductes dels implicats (directa o indirectament) per a poder prendre una decisió sobre com solucionar el conflicte que s'ha creat en aquella situació. Evidentment, s'han d'escoltar les propostes, però han de ser els implicats els qui prenguin la sol·lució que consideren més apropiada per a solventar-lo (els companys i, sobretot el tutor, amb les seves reflexions i la seva “mà esquerra” tornen a jugar un paper molt important, sobretot als cursos inicials), però sempre són els implicats els qui decideixen com “arreglar” la situació.

Aquesta reflexió conjunta és important que es faci el més aviat possible un cop aparegut el conflicte (aixó si, sempre que les parts estiguin el suficientment tranquils com per a poder reflexionar sobre la situació). A les primeres etapes, l'adult (mestre) haurà de tenir un paper més important, ja que haurà d'establir les pautes de la reflexió conjunta, i, tal vegada, proposar algunes indicacions per a solventar el conflicte; també serà normal que al principi s'hi hagin de dedicar més minuts. Però el més important és que **sempre** hi hagi una reflexió que permeti analitzar el conflicte i les seves característiques.

Ens queda parlar de la importància de l'avaluació del programa. Aquesta, s'haurà de fer de forma contínua, ja que permetrà incorporar les variacions que considerem necessàries. Per tal de fer el seguiment, podem emprar registres o graelles, a on els alumnes apuntin a quin joc han jugat, amb qui i com ha anat (si han jugat tota l'estona, si hi ha hagut conflictes que s'hagin de solventar,...). Les observacions del mestre mentre el nin juga seran una eina important per a complimentar la informació dels alumnes i aquesta, es podrà triangular amb un sociograma semblant a l'emprat a l'avaluació inicial.

Resumint, els programes de prevenció del conflicte a través del joc cooperatiu:

- a) No han de perdre mai de vista l'objectiu que tenen: no ens hem de deixar dur per la diversió del joc i oblidar que el que esteim fent és treballar les competències socials i treballant per a prevenir conflictes
- b) Compromís ferme de tota la comunitat educativa: els mestres han de ser sempre coherents amb ells mateixos i tenir la mateixa resposta davant d'un conflicte (no val prendre una decisió unilateral o llevar-li importància al conflicte: s'ha de **reflexionar**). Les famílies han d'ajudar; per exemple, si posam en marxa un programa com aquests, han d'evitar que els nins diguin juguines com els videojocs, o les pilotes de bàsquet o futbol (es pot arribar a un acord i deixar un dia per a jugar-hi)
- c) La temporalització ha de ser flexible i constant: flexible perque a les primeres etapes necessitarem més temps; poc a poc, els alumnes aniran sent més autònoms, però no ens em d'oblidar de fer-ne el seguiment.

BIBLIOGRAFIA:

- ALEXANDER, A; ROODIN, P. I GORMAN, B (1994) *Psicologia evolutiva*. Pirámide. Madrid.177-334
- BRUNER, J (1988) *Desarrollo cognitivo y educación*. Morata. Madrid
- CANYELLES, M, TRMULLAS, M *Aprenem jugant. Els jocs als 6 i 8 anys*. Col·lecció Tiramilles Editorials 6i7
- CURWIN, R.L.i MENDLER, A.N.(1983) *La disciplina en clase. Guía para la orgaización de la escuela y el aula*. Narcea. Madrid
- GENOVARD, C. GOTZENS, C. I MONTANE, J *Psicología de la educación. Una nueva perspectiva interdisciplinaria*. Pàg 166-185
- GOURLAT, C *Ideas para divertir a los niños. De 4 a 14 años*. Fontana Práctica
- ORLICK, T. (1986). *Juegos y deportes cooperativos*. Madrid. Popular. Págs.142..
- ORTEGA,R. I FERNÁNDEZ, V. (1998) Un proyecto educativo para mejorar la convivencia y prevenir la violencia. En ORTEGA i cols. *La convivencia escolar: Qué és y como abordarla*. Sevilla. Consejería de Educción i Ciencia.
- PORRO, B. (1999) *La resolución de conflictos en el aula*. Paidós. Pàg 69-71
- WATKINS, C i WAGNER, P (1991) *La disciplina escolar. Propuesta de trabajo en el marco global del centro*. Paidós. Barcelona